

AGNIESZKA JANUSZEK-SIERADZKA

Istytut Historii KUL

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA
„CZECHY I POLSKA MIĘDZY WSCHODEM I ZACHODEM
– ŚREDNIOWIECZE I WCZESNA EPOKA NOWOŻYTNA”
(Kamień Śląski, 24-26 września 2012 r.)

Konferencje naukowe organizowane przez Komisję Dziejów Czech i Stosunków Polsko-Czeskich Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk, kierowaną początkowo przez prof. Stanisława Bylinę, a obecnie przez prof. Wojciecha Iwańczaka, mają swoją 16-letnią już historię. Tradycją jest, że spotkania odbywają się co dwa lata, współorganizatorem konferencji jest ośrodek akademicki, a materiały pokonferencyjne ukazują się drukiem. Pierwsza konferencja odbyła się w 1996 roku w Kłodzku, a kolejne w Polanicy Zdroju (2000), Okunince nad Jeziorem Białym (2002), Cieszynie (2004), Gniewie (2006), Niepołomicach (2008) i Lubostroniu (2010). Naukowy dorobek wszystkich dotychczasowych spotkań ukazał się drukiem, zajmując istotne miejsce w historiografii stosunków polsko-czeskich epoki średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych¹.

¹ *Polskie echa husytyzmu: materiały konferencji naukowej, Kłodzko 27-28 września 1996*, red. S. Bylina, R. Gładkiewicz, Warszawa 1999; *Polaków i Czechów wizerunek wzajemny (X-XVII w.)*, red. W. Iwańczak, R. Gładkiewicz, Wrocław-Warszawa 2004; *Polacy w Czechach, Czesi w Polsce. X-XVIII wiek*, red. H. Gmiterek, W. Iwańczak, Lublin 2004; *Piśmiennictwo Czech i Polski w średniowieczu i we wczesnej epoce nowożytnej*, red. A. Barciak, W. Iwańczak, Katowice 2006; *Rola komunikacji i przestrzeni w średniowiecznych i wczesnonowożytnych dziejach Czech i Polski*, red. A. Paner, W. Iwańczak, Gdańsk 2008; *Wspólnoty małe i duże w społeczeństwach Czech i Polski w średniowieczu i w czasach wczesnonowożytnych*, red.

Ósma z kolei konferencja Komisji została zorganizowana przy współudziale Instytutu Historii Uniwersytetu Opolskiego, w którym pracami organizacyjnymi kierowała prof. Anna Pobóg-Lenartowicz, i odbyła się w dniach 24-26 września 2012 roku w Kamieniu Śląskim. Miejscem obrad było Centrum Kultury i Nauki Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego i Sanktuarium św. Jacka – przepiękny kompleks pałacowo-parkowy ze wspólnie odrestaurowanym pałacem i szeregiem budynków gospodarczych oraz zrewaloryzowanym, rozległym parkiem. Goszczący podczas otwarcia obrad Prorektor ds. Kształcenia i Studentów Uniwersytetu Opolskiego prof. Marek Masnyk przypomniał historię tego niezwykłego miejsca, znanego przede wszystkim jako miejsce urodzenia trojga wyniesionych na ołtarze Odrowążów – św. Jacka, bł. Czesława i bł. Bronisławy. W kolejnych stuleciach pałac był siedzibą kilku znaczących rodów rycerskich i szlacheckich, pod koniec II wojny światowej, którą przetrwał niemal bez zniszczeń, został zamieniony na szpital wojskowy, w 1945 utworzono w nim dom dziecka, a w 1954 przeznaczono go na siedzibę żołnierzy armii radzieckiej, którzy doprowadzili go do całkowitej niemal ruiny. W 1989 kompleks został przekazany Diecezji Opolskiej, a w latach 1990-1994 przeprowadzono gruntowny remont, który pałacowi i otaczającemu go parkowi przywrócił dawny blask.

W pięknych barokowych wnętrzach pałacu przez dwa dni wygłoszonych zostało dziewiętnaście referatów podejmujących różne wątki tytułowej problematyki, w której „Wschód” i „Zachód” traktowano w wielu przekrojach: społecznym, politycznym, gospodarczym czy kulturowym. Wystąpienia zostały zgrupowane w pięciu blokach tematycznych. Pierwszy z nich, zatytułowany „W świecie Przemysłidów” otworzył referat prof. Marie Bláhovej (Praga) *Sňatky přemyslovských knížat a jejich vliv na politiku českého státu*, w którym Autorka omówiła wpływ wyboru małżonek przez czeskich Przemysłidów na politykę państwa w bardzo wielu jej wymiarach. Spośród licznych interesujących przykładów przynieszonej przez żony inspiracji w działaniach władców, Autorka podkreśliła m.in. znaczenie wpływu małżonek Przemysłidów na działalność fundacyjną, wyrażającą się zwłaszcza zakładaniem i uposażaniem klasztorów. Referat prof. Antoniego Barciaka (Katowice) *Ruś i Rusini w polityce monarchii Przemysła Otokara II* dotyczył polityki czeskiej wobec Rusinów, którzy w sojuszu z Węgrami uczestniczyli w czesko-węgierskim konflikcie o spadek po Babenbergach. Referent omówił politykę Przemysła Otoka-

ra II, który starał się nawiązać kontakty z poszczególnymi kniaziami ruskimi i – jak uważa A. Barciak – nie chodziło jedynie o oderwanie ich od sojuszu z Węgrami, ale ambitny czeski władca chciał odegrać rolę w dziele budowania bezpieczeństwa w tej części Europy. Nieznanego bliżej księcia Walentyna Garbatego (ok. 1485-1521) pochodzącego z bocznej linii Przemyślidów, wywodzącej się od Mikołaja I, nieślubnego syna króla Przemysła Otokara II, dotyczył referat dr. Norberta Miki (Racibórz) zatytułowany *Ostatni Przemyślidą*. Referent przedstawił biografię tego księcia, ze szczególnym uwzględnieniem jego rządów w księstwie raciborskim. Warto odnotować, że to właśnie widniejące na pieczęciach Walentyna wyobrażenie herbowe stanowi od 1 czerwca 2004 r. herb powiatu raciborskiego. Ostatni w tym bloku referat prof. Ivana Hlaváčka (Praga) – *Prezence zapadních rukopisů v Čechách doby přemyslovské* dotyczył problematyki sposobów i dróg napływania do Czech rękopisów z Europy Zachodniej, ze szczególnym uwzględnieniem roli klasztorów, zwłaszcza cysterskich i premonstrateńskich oraz dworów i środowiska czeskich władców. Śledząc niezwykle trudne do odtworzenia wędrówki rękopiśmiennych kodeksów, Referent podjął próbę odpowiedzi na pytanie o zakorzenienia rękopiśmiennej kultury czeskiej w kulturze Zachodu.

W drugim bloku tematycznym „Śląsk bliższy i dalszy” wygłoszono dwa referaty. Prof. Anna Pobóg-Lenartowicz (Opole) w wystąpieniu zatytułowanym *Czesi i Morawianie w średniowiecznym Opolu* omówiła obecność czeskich i morawskich przybyszy – osobistości: budzącego dyskusje pobytu apostoła Śląska św. Wojciecha – dziś patrona Opola i króla Wacława II oraz członków trzech środowisk: rycerzy z otoczenia książąt opolskich, środowiska kościelnego i społeczności miejskiej. Okazuje się, że można potwierdzić obecność pojedynczych tylko przedstawicieli obu nacji, a szczególnie zaskakująca jest ich nieobecność wśród opolskiego duchowieństwa. Referat prof. Jana Drabiny (Kraków) *Wrocławianie między krucjatami antytureckimi a krucjatami antyhusyckimi u schyłku średniowiecza* stanowił próbę rozpoznania postaw i poczynań liczącej wówczas około 20 tysięcy wspólnoty lokalnej wobec istotnych wydarzeń tamtego stulecia, jakim było z jednej strony zagrożenie tureckie, a z drugiej – husytyzm. Wrocławianie większą aktywność wykazywali w zwalczaniu husytów, natomiast w przypadku krucjat antytureckich, zgłosili gotowość udziału tylko raz, w 1456 roku, najpewniej pod wpływem agitacji Jana Kapistrana.

Sporo uwagi w czasie konferencji poświęcono problematyce zagrożenia tureckiego w XIV-XVI stuleciu, której dedykowano trzeci blok tematyczny „W cieniu półksiężyca”. Rozpoczął go dr Jerzy Grygiel (Kraków), który wygłosił referat *Czechy i Polska wobec zagrożenia tureckiego w XIV i XV*

wieku – próba porównania. Autor zauważył, że o ile przynajmniej do połowy XIV wieku większą aktywność w ruchu krucjatowym, a następnie walce z naporem Turków osmańskich, przejawiało rycerstwo czeskie, o tyle na przełomie XIV i XV wieku sytuacja te uległa zmianie. Brak zainteresowania rycerstwa czeskiego walką z Turkami Autor związał z wybuchem rewolucji husyckiej (1419-1436), kiedy to wyprawy krzyżowe skierowano właśnie na terytorium Czech. Referat dr. hab. Janusza Smołuchy (Kraków) *Próby wciągnięcia przez Stolicę Apostolską Polski i Czech do udziału w krucjacie antytureckiej w połowie XV wieku* dotyczył polityki Stolicy Apostolskiej wobec krajów Europy Środkowej w kontekście zagrożenia tureckiego. Autor przedstawił dyplomację Rzymu za pontyfikatu Piusa II (1458-1464), kiedy wzrosło znaczenie krajów tej części Starego Kontynentu w dyplomacji papieskiej, jako że Kuria Rzymska pragnęła wykorzystać m.in. Polskę i Czechy, ale także Węgry w spodziewanej wojnie z Turcją. Polityka ta trafiła na niechęć właśnie w Królestwie Polskim, skoncentrowanym na uciążliwej wojnie z Zakonem Krzyżackim. Referat dr. hab. Bogusława Czechowicza (Opole–Hradec Králové) zatytułowany *...Sultánovy řeči by potěšily i Čechy... Dziedzictwo bizantyjskie w rękach Turków a europejski kryzys tożsamości w XV-XVI wieku* dotyczył sytuacji, w jakiej znalazła się Europa po zajęciu Konstantynopola przez Turków, uznaniu się przez sułtana dziedzicem tradycji imperium rzymskiego i przybraniu imperialnej tytulatury cesarza. Referent zauważył, że jakkolwiek bizantyjskie dziedzictwo kulturowe i ideologiczne było przejmowane przez papieski Rzym czy Zygmunta Luksemburskiego, potem przez Jerzego z Podiebradów, Macieja Korwina czy wreszcie księcia moskiewskiego Iwana III, to z koniunktury na wzmocnienie swej ideologii politycznej nie skorzystali Jagiellonowie. W wystąpieniu zatytułowanym *Czesi i Polacy wobec zagrożenia osmańskiego w latach 20.-70. XVI wieku* dr hab. Tomasz Ciesielski (Opole) przedstawił przede wszystkim polityczne relacje polsko-tureckie w okresie panowania dwóch ostatnich Jagiellonów, znaczone głównie przedłużanymi rozejmami i częstą wymianą poselstw, i zadrażniane najazdami lenników, ale też poddanych (Tatarzy budziaccy i oczakowscy) i sporami o Mołdawię. Prof. Jaroslav Pánek (Praga) wygłosił referat *Obrona Zachodu: Królestwo Czech w obronie przeciw ekspansji osmańskiej*, w którym przedstawił dwie czeskie antyosmańskie wyprawy wojsk krajowych na Węgry w latach 1566 i 1594, będące odpowiedzią na obawę, że kraje Korony Czeskiej staną się kolejnym celem ekspansji tureckiej. Autor dokonał analizy obu wypraw, które kończyły się zaraz po tym, gdy docierała wiadomość o zatrzymaniu natarcia tureckiego na którejs z węgierskich twierdz, pod kątem przygotowania dowódców i motywacji bojowej wojska, dynamiki przygotowań

i jej synchronizacji z wydarzeniami na Węgrzech, zabezpieczenia materialnego i ich znaczenia z punktu widzenia państwa czeskiego i czeskich stanów.

Czwarty blok tematyczny zatytułowany „Wojna i polityka” otworzył prof. Krzysztof Baczkowski (Kraków) w referacie *Rola czeskiego głosu elektorskiego w średniowiecznych elekcjach władców niemieckich* przedstawił ewolucję roli czeskiego elektora w elekcjach władców niemieckich od X wieku po połowę XIV wieku i Złotą Bullę (1356), gdy król czeski stał się najpotężniejszym świeckim elektorem Rzeszy. Autor podkreślił, że Luksemburgowie dwukrotnie decydowali praktycznie o złożeniu z tronu królów i pięciokrotnie o ich wyniesieniu. W latach 1471-1526 czeski głos elektorski znajdował się w rękach Jagiellonów, choć jego prawomocność została uznana dopiero w 1519 roku. Referat prof. Petra Vorela (Pardubice) został poświęcony problematyce stosunku Polski i księstw śląskich do konfliktu religijnego pomiędzy katolickim cesarzem Rzeszy Karolem V Habsburgiem a protestanckim związkiem szmalkaldzkim i różnymi jego przejawami i konsekwencjami, jak bunt stanów czeskich wobec Ferdynanda I (*Polsko a slezská knížata v době Smalkaldské války v říši 1546-1547*). Prof. Tomáš Knoz (Brno) w referacie *Dvě vojenská tažení Karla steršího ze Žerotína* przedstawił zaskakującą koncepcję wojny jako przejawu transferu kulturowego, specyficznej formy komunikacji. Autor dokonał analizy na przykładzie dwóch wypraw morawskiego szlachcica doby przedbiałogórskiej Karla Starszego z Žerotína – do Francji i w Szwajcarii w latach 1591-1592 i przeciwko Rudolfowi II w 1608 roku. Autor zauważył, że o ile wcześniej w europejskim transferze kulturowym silnie zaakcentowana była oś południe-północ, o tyle w okresie późniejszym wzrosło znaczenie wschodnio-zachodniej gałęzi transferu kulturowego.

Piąty blok „Kultura – religia – idee” otworzyło wystąpienie prof. Marka Walczaka (Kraków) z referatem *Bohemi Cracovia muraverunt? Kraków wobec sztuki czeskiej około roku 1300*, w którym Autor przedstawił interesującą i rzadko odnotowywaną obecność w polskiej rzeźbie końca XIII wieku stylu zygzakowatego, poświadczonego na ziemiach polskich tylko w Krakowie, m.in. w kościele dominikanów. Prof. Stanisław Bylina (Warszawa) w referacie *Polska między Wschodem a Zachodem w XIV-XV wieku. Problemy kultury religijnej* przedstawił szeroką panoramę kultury religijnej Polski późnego średniowiecza, zwracając uwagę m.in. na okoliczności i konsekwencje spotkania w państwie Jagiellonów dwóch wyznań chrześcijańskich, stosunek hierarchii kościelnej do prawosławia, koegzystencję dwóch warstw pobożności – propagowanej przez Kościół i ludowej (tradycyjnej) czy silne więzi z kulturą religijną Europy Zachodniej. Prof. Henryk Gmiterek (Lublin) w referacie *Bracia czescy wobec polemiki o korzenie polskiej reformacji* omówił stano-

wisko braci czeskich, którzy podobnie jak niemal wszystkie pozostałe nurty polskiego protestantyzmu, odrzucali zarzut o obcym, cudzoziemskim pochodzeniu swojego Kościoła i wywodzili jego korzenie z czasów wczesnego chrześcijaństwa. Autor przedstawił myśl i działalność jednego z najwybitniejszych teologów polskiego Kościoła Jednoty braci czeskich Szymona Teofila Turnowskiego, który dowodził, że ewangelicyzm jest całkowicie zgodny z pierwotnym chrześcijaństwem, od którego współczesny mu Kościół katolicki znacznie odszedł. Dr Agnieszka Januszek-Sieradzka (Lublin) w referacie *Dworna miłość w późnośredniowiecznej Polsce, czyli jak zachodnioeuropejska gra dworska stała się narzędziem politycznym* na nowo postawiła pytanie o obecność wątku „dwornej miłości” w etosie rycerskim w późnośredniowiecznej Polsce. W przeciwieństwie do warunków zachodnioeuropejskich sztuka dwornego kochania nie stała się w Polsce jednym z filarów rycerskiego etosu. Referentka podkreśliła, że dwór królewski w późnośredniowiecznej Polsce z rozmysłem praktykował, propagował i skrzętnie wykorzystywał do swoich celów kanony kultury rycerskiej, nie wyłączając, a nawet wymagając dworności, jakkolwiek celowo pozbawionej właśnie owego płochego i obcego mentalnie wątku miłosnego. W swym wystąpieniu zatytułowanym *Východ a Západ v českých kroniká a cestopisech 16 století* prof. Dan Gwarecki (Opole) skupił się przede wszystkim na pokazaniu obrazu Wschodu i Zachodu w czeskich relacjach z podróży na progu czasów nowożytnych. Autor zauważył, że jakkolwiek czescy podróżnicy – pielgrzymi, dyplomaci, wojskowi, kupcy – nie ukrywali zachwyty czy podziwu dla odwiedzanych miejsc (ze szczególnym upodobaniem pisali o Włoszech), to jednak nie daje się w tych relacjach zauważyć swoistego kompleksu niższości i przekonania o konieczności „pogoni za Zachodem”.

Jak przypomniał prof. W. Iwańczak, o jakości konferencji decyduje często w większym stopniu niż wygłoszone referaty, towarzysząca im dyskusja. Jeśliby oceniać konferencję w Kamieniu Śląskim właśnie w tych kategoriach, należałoby ją uznać za niezwykle udaną. Wszystkie wygłoszone referaty skłaniały do pytań, uzupełnień, dopowiedzeń, rozwijania perspektyw badawczych i szukania nowych możliwości źródłowych. Referenci szczególnie żywo dyskutowali m. in. o pojęciu „krucjata” w XV wieku, o koranicznych podstawach rozejmowej polityki Turcji w XVI stuleciu, o pasach transmisyjnych wzorców i idei w średniowiecznej Europie czy uniwersalności i lokalności kultury dworskiej, a dyskusje najczęściej toczyły się jeszcze długo po zakończeniu obrad. Z ich owocami będzie można się zapoznać, bowiem – tak jak dotychczas – materiały pokonferencyjne ukażą się drukiem, tym razem pod redakcją prof. prof. Wojciecha Iwańczaka i Tomasza Ciesielskiego.

Trzeciego dnia konferencji jej uczestnicy mieli możliwość uczestniczenia w objeździe naukowym, podczas którego odwiedzili Górę Świętej Anny z piękną bazyliką i pozostającym pod opieką franciszkanów sanktuarium św. Anny z cudowną figurą Świętej. Następnie udali się do Rogowa Opolskiego, gdzie mieli okazję obejrzeć wspaniałe zabytki przechowywane w rogowskim Oddziale Zbiorów Zabytkowych Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Emanuela Smołki w Opolu – starodruki, dokumenty, grafiki, a zwłaszcza wywołujące największe poruszenie mapy Śląska z imponujących zbiorów kartograficznych. Wart zwiedzenia był również zespół zamkowo-parkowy z renesansowo-klasycystycznym zamkiem i pięknym parkiem w stylu angielskim. Ostatnim przystankiem na trasie objazdu była Moszna ze swym niezwykłym, bajkowym zamkiem o 365 pomieszczeniach i 99 wieżach i wieżyczkach, dawną rezydencją śląskiego rodu Tiele-Wincklerów.

Kolejna, dziewiąta konferencja Komisji Dziejów Czech i Stosunków Polsko-Czeskich Komitetu Nauk Historycznych Polskiej Akademii Nauk została zaplanowana na rok 2014, a jej problematyka skupiać się będzie wokół elit i mas w społeczeństwach Czech i Polski średniowiecza i czasów wczesnonowożytnych.

ANDRZEJ GŁADYSZ
Instytut Historii KUL

„CZŁOWIEK I WOJNA”
Z DZIEJÓW WOJSKOWOŚCI POLSKIEJ I POWSZECHNEJ
INSTYTUT HISTORII
KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II (13 XII 2012)

W 2012 roku środowisko historyków wojskowości Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II kontynuowało aktywną działalność naukową prezentując wyniki swoich badań na konferencjach wyjazdowych, m.in.: XI Ogólnopolskim Forum Historyków Wojskowości „Mity i legendy w pol-